

MOĞOLCA VE TÜRKÇEDE YAŞAYAN BENZER SÖZLER ÜZERİNE

Tuncer GÜLENSOY*

ÖZET

Moğolca ve Türkçe birbirine akraba olan dillerdir. Bu makalede bu iki dilin söz hazinesinde yer alan bazı sözcüklerin tarihteki ve günümüzdeki anlamları karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Moğolca, Türkçe, Ural-Altay Dil Ailesi.

ON THE SIMILAR WORDS IN MONGOLIAN AND TURKIC LANGUAGES

ABSTRACT

Mongolian and Turkish relatives to each other. In this article, the vocabulary of the two languages are compared with each other.

Keywords: Mongolian, Turkish, Ural-Altai Language Family.

Moğolca ve Türkçe “*Ural-Altay Dil Ailesi*”nin “*Altay Kolu*”nda yakın akraba iki dildir. Bu kolda Mançu-Tunguz, Kore ve Japon dilleri de Moğolca ve Türkçe ile akrabadır. Bu akrabalığın dayandığı temellere itiraz eden bazı Avrupalı dilciler varsa da **Prof. Nicholas Poppe, Ahmet Temir, Osman Nedim Tuna, Tuncer Gülensoy, Denis Sinor** vb gibi pek çok Türkolog, Mongolist ve Altayist dil akrabalığına inana bilim adamlarıdır.

Bilindiği üzere Türkçenin en eski yazılı belgeleri, Kök Türkler’e ait olup, VIII. Yüzyıldan kalma **Orhun Yazıtları (Abideleri/Anıtları)** adı ile tanıdığımız “*bengü taşlar*”dır. Sayısı altmışın üzerinde olan bu yazıtların dili “Eski Türkçe” adı ile bilinir. Kök Türkler’in tarih sahnesinden çekilmesi ile ortaya çıkan başka bir Türk devleti de Uygurlar’dır. Bu Türk kavmi de Kök Türkler gibi uzun yıllar Orta Asya’da hüküm sürmüşler ve yüzlerce yazılı belge bırakmışlardır. Eski Uygurlar’ın papürüs, kâğıt, ipek ve tahtalar üzerine yazdıkları eserler, Eski Türkçenin ikinci dönemine ait olup Türkoloji dünyasında “*Uygur Yazmaları*” olarak tanınırlar. Bugün pek çoğu Almanya, Finlandiya, Rusya ve Çin gibi ülkelerin kütüphane ya da müzelerinde bulunan bu yazmalar, dil ve kültür malzemesi olarak Kök Türk yazıtlarından farklıdır.

Bu araştırmada iki yakın akraba dilin söz hazinesinde yer alan bazı sözcüklerin tarih içindeki kullanış biçimleri ve anlamları üzerinde durulmuştur. Amaç, Türkçe ile Moğolcanın karşılaştırılması konusunda gençlerimize yol göstermek ve fikir vermektir.

Moğolcaya ilgi duyan genç Türkologların Prof. Dr. Ahmet Temir tarafından Türkçeye tercüme edilen “*Moğolların Gizli Tarihi*” (Ankara 1948, TTK yayını) ile Prof. Dr. Tuncer Gülensoy tarafından Türkçeye tercüme edilen “*Altan Topçı*” (Ankara 2008, Kültür Ajans yayını) adlı eserlerini de okumalarını ve dip notlarında verilen bilgileri okumalarını öneririm. Ayrıca Prof. Dr. Talat Tekin’in üç cilt olarak yayımlanan “*Makaleler*” adlı kitabındaki bilgileri okumalarını tavsiye ederim.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi

MOĞOLCA	HALHA MOĞOLCA	ANLAMI	DLT'TEKİ ŞEKLİ	ANLAMI	TÜRK LEHÇELERİNDEKİ ŞEKLİ
tulum	tulam	deri torba	---	---	TT. tulum
tulumna-		deri torbanın içine koy-	---	---	TT. tulumla-
tusa [asıg tusa]	tus	yarar, kazanç	tusu	menfaat, şifa	ET. asıg tusuğ
tügel		dağıtma, tam, tamam	tükel	tamamen	ET. tükel
tüme(n)	tüm(en)	on bin	tümen	pek çok	TT. tümen
Türüg ~türke	Türok	Türk	Türk	Türk	TT. Türk
uyla-	uylax	ağla-	yıgla-	ağlamak	TT. ağla-
uylag-a(n)	uyla(n)	ağlama, inleme			
uli-	ulix	ulu- , inle-	---	---	TT. ulu-
ulus	uls	insan, millet; devlet, ülke; şehir, eyalet.	uluş	millet	TT. ulus
umay	--	döl yatağı	---	---	TT. Umay 'ad'
ur		tümör			TT.ur
urtu	urt	uzun	uzun	uzun	TT.uzun
urug	urag	evlilikle bağlı; cenin			
usu(n)	us	su	sub, suw	su	TT.su
ücüm	üzem	üzüm	üzüm	üzüm	TT. üzüm
habırg-a(n)	xavirga	kaburga kemiği; böğür, yan taraf; kanat			TT. kaburga
habırg-a(n) sara	---	hilal	---	---	---

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

habhag	xavxag	kapak			ET. kapgak
hagan	xān	büyük han			ET. kağan
hayçı(n)	xayç(in)	makas			ET. kayçı
haldag-a		penis	---	---	---
halh-a	xalx	kalkan, siper, koruyucu, perde, korunma.			TT. kalkan
[naran-u halha]		güneşlik			
[salkin-u halha]		rüzgarlık			
han-a		nereye? nerede?			TT.'nde *ka ile Kurulmuş soru adlarından yalnız <i>kaç</i> , <i>ka-çar</i> , <i>kaçıncı</i>
hamig-a	xā	nereye? nereye?			---
~hag-a~xa					---
hamigabi	xānax	nereden? nerenin?, hangi yerin?			---
hamigasi		nereye?			---
~haysi, hagasi, hasi					---
hamug	xamag	tam, bütün; herkes, herşey, hepsi.	kamug	bütün, hep	ET. kamug
hamuga		hepsine, herkese; herşeye; heryer			
han	xān	han, hakan.	kagan	hükümdar	TT. kağan, hakan
har-a	xar	kara	kara	kara	TT. kara
harangguy	xaranguy	karanlık; karalık, koyuluk, alaca karanlık, akşam karanlığı	karangu	karanlık	TT. karanlık
~harangu			---	---	
harahan		kiraz karası, siyahımsı.			TT. kara

Turkish Studies

harbisu(n)	xarvisu	kaburga kemiği, pirzola; yaprak damarı; şemsiye teli.	---	---	TT. kaburga
hasag		kazak, kırgız.	---	---	TT. Kazak
homurga(n)	xomurg	kuşatma, çevreleme eylemi.			krş.Tü. omurga
honggur	xongur	kestane rengi at.	konggur	kestane rengi	Tü. konur
honi(n)	xoni	koyun			
[er-e honi(n)]		kısırlaştırılmış koç	---	---	--
honi(n)çin		çoban	---	---	TT. koyuncu
honug		gece için yatacak yer			TT. konuk 'misafir'
honugla-		gecelemek	---	---	TT. konakla-
honugurı	xonūri	tünek			---
horgulci(n)	xorgulj	kurşun	korguşin	kurşun	krş.Tü.kurşun
gortig	gortig, gortog	pergel; halka, çember daire	---	---	Elazığ:kortig'çu-kur'
~hortig					
hotan	xota	şehir, kasaba, köy, duvar, çit; kale, hisar.	---	---	---
huda		kayınpeder			TT. kuda
huygur		Uygur	---	---	TT. Uygur
hulan [=külen]		Asya bozkırlarının vahşi eşeği, kulan.			
hun		kuğu	---	---	---
hural		toplantı, toplanma, kongre, oturum, meclis			Tü. kurul
hurud		bir çeşit Moğol peyniri.			TT. kurut

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

husu(n)	xus	huş ağacı			
husur	xusurx	kısır ol-, kıraç ol-, verimsiz ol-			---
hutug		kutsallık, itibar, vakar, asalet; üstünlük, saadet, neşe; kutsama.	kut	saadet, kut	Tü. kut
hutugtu		kutsal			TT. kut+lu
üde	üd	öğle	ödle	öğle	TT. öğle
üdesi ~üdüsi	üdeş	akşam	---	---	---
üker	üxer	öküz, inek, büyük	öküz	öküz	TT. öküz
üker mal		sığır	öküz	öküz	tt. ÖKÜZ
üker terge		kağrı	---	---	TT. öküz arabası
[usun üker]		manda	---	---	Tü. su sığırı
ükerçin		sığır çobanı	---	---	---
ükü-	üxex	öl-			---
ükül		ölüm			---
ür-e	ür	tohum, tahıl, meyve, sonuç; ürün; evlat, soy, nesil	---	---	TT. üre, üre-
ücüm	üzem	üzüm, kuru üzüm			TT. üzüm
ücümçi	üzemç	şarap üreticisi			
cada	zada	büyü kullanarak yağmur yağdırma.			TT. yada
cada çilahu		yağmur yağdırmak için kullanılan büyülu taş			Tü. yada taşı
cadaçı		yağmur yağdıran büyütü			
cagam	zagam	elbisenin yakası			TT. yaka

Turkish Studies

calbari-	zalvarix	dua et-, ibadet et-, ellerini kavuştur-			TT.yalvar-
calbarıl	zalvarıl	dua; ibadet			Kırg.calbar
sicim	sijim	ip, sicim, sarma; olta; sebeplerden biri; durum			Tü.sicim
sicimçi		ipi çeken kimse			
sicimne	sijimnex	tak-,bağla-			TT. sicimle-
cali	zali	alev,yalaz,ateş,ruh			Tü. yalım; Kırg. Calın
cargu	zargu	dava			TT. yargı
carguçı	zarguçı	hâkim, avukat, kavgacı, davacı kişi			
cargula-		dava aç-			TT. yargıla-
carla-		emir ver-, ilân et-, bildir-; sipariş ver-			---
carlıg	zarlıg	emir, ferman			TT. yarlık; Kırg. Carlık
carlıgla-		emir ver-			
üker mal		sığır			
üker terge		kağrı			
[usun üker]		manda			Tü.su sığırı
ükerçin		sığır çobanı			
ükü-	üxex	öl-			
ükül		ölüm			
ür-e	ür	tohum, tahıl, meyve, sonuç; ürün; evlat, soy, nesil			
ücum	üzem	üzüm, kuru üzüm			Tü.üzüm

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

üçümçi	üzemç	şarap üreticisi			
cada	zada	büyü kullanarak yağmur yağdırma.			Tü.yada
cada çilahu		yağmur yağdırmak için kullanılan büyülu taş			Tü.yada taşı
cadaçı		byağmur yağdıran büyücü			
cagam	zagam	elbisenin yakası			Tü.yaka
calbari-	zalvarix	dua et-, ibadet et-, ellerini kavuştur-			Tü.yalvar
calbaril	zalvaril	dua; ibadet			Kırg.calbar
sicim	şijim	ip, sicim, sarma; olta; sebeplerden biri; durum			Tü.sicim
sicimçi		ipi çeken kimse			
sicimne	sijimnex	tak-,bağla-			
cali	zali	alev,yalaz,ateş,ruh			Tü.yalım; alev Kırg.calın
cargu	zargu	dava			Tü.yargı
carguçı	zarguçı	hâkim, avukat, kavgacı, davacı kişi			
cargula-		dava aç-			
carla-		emir ver-, ilân et-, bildir-; sipariş ver-			
carlıg	zarlıg	emir,ferman			Tü.yarlık; Kırg.carlık
carlıgla-		emir ver-			
carım	zarım	yarım			TT. yarım
carımdug		yarım, tamamlanmamış			
carımla-		bir şeyin yarısını yap-			

Turkish Studies

carım-a	zarın	iri taneli kum; kepek; harika yemek			
casa-	zasax	sıraya koy-,düzenle,tamir et-iğdiş et-; süsle-			
casamal		düzeltilmiş,tamir edilmiş,iğdiş edilmiş			
casamcıl		ıslah, reform			
casag	zasag	kanun,hükümet,yönetim;güç, politik yap-			TT. yasa
casagçı		tamir eden,düzelten kişi,hakim,yönetici			TT. yasacı
casagla-		yönet-			TT. yasakla-
casagul		hakim,hakem; arabulucu; nöbetçi, muhafız			
casal	zasal	evli bir kadının saç,süs ya da başka bir süs;terapatik tedavi			TT. yasal 'kanunî'
cah-a	zax	1-) kenar, kıyı, yan; böğür; yaka 2-) yaşlı, ihtiyar; iki kişinin yaşça daha büyüğü (genellikle <i>ah-a</i> ile beraber kullanılır)			TT. yaka
çag-a		küçük çocuk			An.ağl. çaga
cahan~cagahan	zaxan	küçük demek			
caca	zaca	engel, çit, korkuluk			
cebe	zeve	ok ya da mızrak başı			TT. cebe; Kırg. Cebe
cepseg		silah, silahlı			
Ceger-e(n)	zeger	antilop			TT.ceren
cele	zele	hayvanların bağlandığı yerde uzanan ip; biyık, asma veya sarmaşık filizi.			TT. yeke
cer	zer	silah(lar)			
cerlig	zerlig	vahşi, doğada yetişen ya da yaşayan; savaşçı			
ces	zes	bakır			

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

cıba-cıva	ziva	yeniden doğ-			Kırg. Ces
cıbile-	zilvilex	aldat-, kandır-, cezbet-			TT. cilve; cilve Yapmak
cıl	zil	yıl			TT. yıl
cılapçı	zilavçi	küçük çaydanlık, tencere, kâse, tas			Uyg. cılapçın
çim [cim kerem]	zim	çimen, çim kerpiç			TT. çim
cimis	zimis	meyve, hurma			TT. yemiş
cimisle-		meyve ver-			
cimislig		meyve bahçesi			TT. yemişlik
cimistü		meyvalı			TT. yemişli
cırgalang		mutluluk, neşe, başarı, saadet			Cırkalan "Kayseri" de köy adı
cirüke(n)		kalp, yürek			TT. yürek
cicig	zicig	küçük, minyatür			An.ağl. cücük
cüyl-	züylx	traş ol- (saç); yün kırp-			An.ağl. yülü-
aba	av	av	ab/aw/av		TT. av
abaçın	avāçın	avcı			TT. avcı
adam		adım, yürüyüş; hızlı			TT. adım
ag-a	agā	bayan, hanım			Hanımağa
ay!		ünlem			Ay
ayl		aile, ev halkı			Kırg. Ayıl

Turkish Studies

aylçı(n)	aylç(in)	konuk			
aymag		oymak, boy, kabile			TT. oymak
ayrag		kımız			TT. ayran
ayag-a(n)	ayaga(n)	çanak, kâse			Tü. ayak 'kadeh'
al		kırmızı, al	al	al renk	TT. al
alag		ala, alaca	ala	ala,alaca	TT. ala, alaca
alagçı(n)	alagç(in)	çok renkli			TT. alacalı
alim-a	alim	elma	almıla	elma	Oğuz: alma
alta(n)	alt(an)	altın	altun		
altay		altay dağları			
anda	and	kan kardeşi	and	ant, yemin	Yak: andagar, andagan; TT. and
araki(n)	arhi(n)	alkollü içki			TT. rakı
aral		ada, yarımada, çöl			TT. ada
arbay	arvay	arpa	arpa, arpaçan	arpa, arpaya benzer, başağı bulunmayan, tanesi olmayan bitki	TT. arpa
arça	arş	ardıç			TT. ardıç
arig	arig	temiz, saf, berrak	arig	temiz	TT. arı
arigun		temizlik			
arsalan~ arслан		arслан	arслан	arслан	TT. aslan, arslan
ah-a	ah	ağa, ağabey			TT. ağa

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

asıg	aşig	kâr, kazanç; çıkar, fayda	asıg	fayda, kazanç, kâr	
bagatur	bâtar	kahraman, cesur, yiğit, yürekli, kuvvetli			TT. bahadır, batur
bagça	bagş	salkım, demet, paket, bohça, yığın	bag	bağ, düğüm, bağlanacak ip	TT. bağ
bagsi	bagş	öğretmen, eğitmen			TT. Bahşılı 'yer adı'
bal	bal	nektar, özsu	bal	bal	
balçig		batak, çamur	balçık	ıvık çamur	Çağ: palçık; TTi. balçık
balgad	balgas	şehir, kasaba; yıkıntılar			TT. Balgat 'yer adı'
balta		balta	balda	balta	Tü balta, paltu
bayan		zenginlik, bolluk	bay	zengin	TT. bay, bayan
bayar		neşe, mutluluk, haz, zevk, bayram			TT. Bayar 'soy adı'
bah-a	bah	kurbağa	baka	kurbağa	An.ağl. baka
baca	baz	bacanak			TT. bacanak
beçi(n)	meç(in)~ biç(in)	maymun < soğd.	biçin	maymun	
beki	bah	güçlü, sıkı, sağlam, sert, katı, gürbüz, iri yarı, güçlü bel	bek	kavi, pek sağlam, sık	TT. pek, berk
bel		bel	bél	bel	
beleg		hediye	belék	armağan	~bölek, pelek, belex
berke	berh	güç, zor	berke	kamçı	TT. Berke 'erkek adı'
besereg	besreg	melez, kırma, karışık			An.ağl. beserek
biçi-		yaz-	biti-	yaz	TT. bitik

Turkish Studies

bıçığ		kitabe, belge, not, vesika, el yazısı	bıçığ	and, sözleşme	<i>~baçığ, bıçgas</i>
belen		hazır			TT. Belen 'yer adı'
belge	beleg	işaret, alamet, belirti, iz	belgü	alâmet, nişanım, belge	TT. belge
bilegüde-	bilüdeh	bile-	bile-	bilemek	TT. bile-
bilegü ~bileü ~bilegür	bilü ~ bilür	bileği taşı	bilegü	bileği	<i>~bilev, bileü, bilei, bilevü</i>
bilig	bileg	akıl, zihin, bilgi, bilim			TT. bellek
bilüçüz ~bileçüg ~biliçeg ~bilisüg ~bilüçeg ~büleçeg ~bülüçeg	biyaljig	yüzük	bilezük	bilezik	TT. bilezik <i>~bilezyük</i>
bog	bog	süprüntü, çöp, pislik	bok	bok	TT. bok
bogça ~bogçu	bogş	seyahat çantası	boxtay, boxtuy ~bog	elbise bohçası, bohça	TT. bohça, boğça
boguça	bös	bohça, tomar, demet			TT. bohça
bogu-	böh-	iliştir-, bağla-, bohçala-, dola-	bogla-	bohçala-, boğla-	TT. bohçala-, boğ-
bogursug ~bogorcug	börsog ~börsog	ekmek, hamur işi	bagırsak	bağırsak	Trkm.: bavursak; Kırg. boorsuk
bol-	bolox	ol-, değış-, vuku kul-	bol-	ol-	TT. ol-; Kırg. bol-
boru	bor	boz, gri, kır	boz	boz renk	TT. boz
borug-a(n)	borö(n)	yağmur			TT. boran
bosug-a	bosgo	kapı eşiği			Kırg. bosuga
botugu(n) ~botug-a	botgo	deve yavrusu	botu, botuk	deve yavrusu	An.ağl. botuk
böke		1) Kuvvetli, sağlam, sert, pek; güçlü, dinç 2) pehlivan	büke	ejderha, yılan	
bös		bez, keten, pamuk	böz	bez	TT. bez
böcün	böjin	tavşan yavrusu			

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

budu-	budax	boya-	bodü-	boya-	TT. boya-
budug	budag	boya, renk	bodug, boöug	renk; boya	TT. boya
budugçi		boyacı, ressam			TT. boyacı
bugu	buga	erkek geyik			An.ağl. buğu
buguday ~buuday	būday	buğday	bugday, budgay	buğday	TT. buğday
bugur-a	būr	erkek deve	bogra	deve aygır	TT. buğra
bulag		1) pınar, kaynak 2) benekli, alaca			An.ağl. bulak
burçag	bürçag	burçak, bezelye, fasulye	burçak	burçak	TT. burçak
buruntag	buruntag	yular, devenin ağzına bağlanan ip	burunduk	yular, burunduruk	An.ağl. burunduruk
buh-a	buh	boğa	boka	boğa	TT. boğa
büdüne	büdne	bıldırçın			An.ağl. bödene
bülüg	büleg	bölük, bölüm, grup	bölük	bölük	TT. bölük
buuca	büz	hamur parçalarına sarılarak buharda pişirilen et ve sebzeler	-	-	TT. puaça, poaça, poğaça
bürgüd	bürged	kartal			Kırg.bürküt
bütün	büten	bütün, tüm	bütün	bütün; doğru, dürüst	TT. bütün
çag	şag	çağ, zaman, süre			TT. çağ
çag-a		Küçük çocuk (eski)			An.ağl. çağa
çaha	şah	bebek			
çay	şay	çay < Çin.ch'a			TT. çay
çayçı	şayç	çay hazırlayan ve sunan kimse			TT. çaycı

Turkish Studies

çakı-	şaxix	çakmak taşından ateş çıkar-; parla-	çakıl-	ateş çak-	TT. şimşek çak-
çakıldag	şaxıldag	iris			An.ağl. çakıldak
çakılğan	şaxilgān	1) şimşek, yıldırım 2) elektrik; telgraf			An.ağl. çakılğan
çakır	şaxir	çok beyaz, ak, ışıklı	çakır	gök gözlü	TT. çakır
çalm-a	şalam	kement, ilmekli ip; ip, sicim			
çang	şan(g)	çan	çeng	zil, çalpara	
çeber	şever	temiz, pak, saf; arı			An.ağl. çiber; Krm. çiber
çeçeg ~çiçig ~seçeg	ceceg	çiçek	çeçek çeçeklen-	çiçek çiçeklen-	TT. çiçek, çiçeklen-
çege		aşık kemiğinin yassı (düz) tarafı			
çeleg= çeleng		tahta kâse	çeling	çini	
çerig ~çirig ~çırig	cereg	asker, ordu	çerig	asker; ordu	~çerik, çeriv, çerü, çeri
çig	çig	yön, yol; doğruluk	çıgır	dar yol, küçük yol	An.ağl. çıgır
çılbugur ~çulbugur	culbūr	gem veya yulara iliştilmiş			An.ağl. çılbur
çile-	çilex	rahatsız, hasta ol-, yorgun ol-; usan-, tükenmiş ol-	çile-	yaşart-, ıslat-	TT.çile çek-; çile-
çinggis	çinges	unvan; cengiz			TT. Cengiz
çinu-a	çono(n)	kurt			Tü.soyadı: Börteçine
çiray	caray	yüz, çehre; dış görünüş, görünüş, tavır			Tü.soyadı: (Gül) Çiray "millî atlet"
çokımag	coximag	tahta çekiç	çomak	asâ, çomak	TT. çomak
çolman ~çolmun	colmon	çolpan, çoban yıldızı, venüs			TT. çolpan
çöl	col	çöl; ıssız yer			TT. çöl

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

çüçürgene		bir tür çekirge			TT. çekirge
dalda	dald	gizli, saklı			An.ağl. dulda
dalu	dal	kürek kemiği			
darhan		esnaf, sanatkâr; kutsal, büyük, meşhur			Tü.ad: Tarkan
debter	devter				Tü. defter <Tib. debther, Fars ve Grk.den
debterçi	devterç	arşivci			
dombura	dombor	kopuza benzer kir kalmuk ensturmanı			TT.; Kırg., Kzk. dombura
el=il		uyuşma, anlaşma, uyum, müttefik	él	il, vilayet	TT. il
el ulus		müttefik			
elçi(n)	elç(in)	elçi, haberci			TT. elçi
em	em	ilâç, çare, ecza; (eski) büyü	em	ilâç	TT. em
emçi	emç	doktor	emçi	eczacı	~emsi
erdem		bilgi, bilim; hüner, sanat; akıl iyi (vasıf)	erdem, erøem	fazilet, edep, terbiye; hüner	TT. erdem
erdeni	erdene	hazine, mücevher, kıymetli taş; kıymetli	erdini	iri inci	< sanskr. radna
er-e	er	adam, erkek	er	erkek	TT. er, erkek
erke		halk, ayrıcalık; güç, otorite	erk	kudret, iktidar	
erte(n)	ert(en)	eski zaman; eskiden, daha önceden	érte	erte	~irte, erde; TT. er, erken, erte
erteken	ertxen	erken			TT. erken
esen		sağlıklı, sağlığı iyi; rahat	esen	sağ, salim	TT. esen
ecen	ezen	efendi, yönetici, patron	ece, eke, eze	büyük kız kardeş	An.ağl. ece

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

gudul		küçük su, çay, dere; kanal, su yolu, arık			An.ağl. güdül
ilege-	ilgêx	gönder-, yolla-, sevk-	ilet-	ilet-, gönder-	krş.Tü. <i>ilet-</i>
ıragu	yarū	melodi, ses; uyum, ahenk	ır, yır	ır, ırlama	krş.Tü.ır/yır~ Kırg.cır
yanggir	Yangir	kel, dazlak, çıplak; etsiz kemik	yag(ı)r, yagırlık, yagırla-	yağır yağırı sağalt-	krş.Tü: yağır
yeke	Íx	yüce, büyük, ulu, geniş; daha yaşlı, şahane, görkemli			An.ağl: yeke
kebeg ~kebig	xevex	kepek	kepek	unda ve başta bulunan kepek	~kebek; TT. kepek
kebeneg		kepenek			TT.kepenek
keregse-	xeregsex	gerekli ol-	kerek	gerek, ihtiyaç, olmalı, yaraşır	TT. gerekse-; gereksin-
kereg	xereg	şey, madde, olay, mesele, olay; uygulama			TT. gerek
keregçegen	xeregşin	gereksinim			TT. gereksinim
kerektey		gerekli	kereklig	gerekli	
keseg	xeseg	bölüm, kısım, dilim, parça; grup; bir an, kısa süre	kesek	kesik, parça	~kisek, kesik, kesük; An.ağl. Keşik
kesü-	xesex	gez-	kez-	gez-	TT. gez-
kırşa	xyars	bozkır tilkisi			An.ağl. karsak
kög	xög	nağme, melodi, ahenk, müzik	kög	şiiirin vezni, aruzu	~kök, küğ, küy; TT. küğ
kögerge [tulum kögürge]	xrög	körük, akciğer hayvan derisinden yapılan körük	körük	kuyumcu ve demirci körüğü	TT. körük
köke [köke nohay]	xöx	mavi, gök mavisi; yeşil; kül rengi, kurt kurt	kök [kök börü]	gök rengi, lácivert	TT. gök TT. bozkurt
kökül	xöxöl	uzun saç, kâkül			TT. kâkül; An.ağl. kekül

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/ 1 Winter 2011

küçü(n)	xüçin	güç, gayret, çaba, enerji	küç	kuvvet; güç, zor	TT. güç
küy	xüy	aile, kelam; on evlik küçük köy			TT. köy; Fars. küy
[törül küy]		aile, aşiret			
küderi	xüder	misk geyiği			TT. güderi
küren-e	Xürne	kokarca, sansar			
küreng	xürne	(koyu) kahverengi			
kürd kikü		aniden patlayıcı bir ses yap-	kürt kürt ye-	birşeyi "kütür kütür" ye	TT. kütür kütür; kütürdet-
kürgen	xürgen	güvey	küoegü	güvey	~küdegü, küde, küye; TT. güvey
mantau	mantü	sıcak ekmek, mantı			< Çin. man-t'ou Tü. mantı
meçi(n)	meç(in)	maymun	biçin	maymun	-
[mergen üge]		ata sözü	-	-	
mingg-a(n)	myang-a(n)	bin	ming	bin	~min; TT. bin
modu(n)	mod(on)	ağaç, orman, ağaçlık	otung	odun	krş. Tü. odun, otun, odung, odin
[moduçi]	-	marangoz	-	-	
[modu(n) odun]		jüpiter			
modunlig	modlog	sık ağaçlı	otungluk	odunluk	TT. odunluk
mösü(n)	mös(ön)	buz	buz	Buz	
monçug	monşog	atın boynuna veya göğsüne asılan iri ve kırmızı püsküllü süs	monçuk	(aynı)	TT. boncuk. ~monçok, monçuk, munçuk
möngke	mönh	ebedî, sonsuz	menggü	ebedî, sonsuz	~menggü, mengi; TT. bengü, mengi
mören	mörön	büyük ırmak veya göl			TT. müren 'soy adı'

Turkish Studies

naçı(n)	naç	doğan, şahin	laçın	şahin; yiğit adam	TT. laçın
kög	hög	nağme, melodi, ahenk, müzik	kög	şiiirin vezni, aruzu	~kög, küg, küy
kögerge ~kögürge ~kegürge	hö:rög	1)körük; akciğer, 2)köprü	küvrüg körük	küs, davul, körük	TT. körük
nersü(n)	ners	mersin	---		TT. mersin
narın	nariyn	ince, hoş; az, dar, zayıf; keskin (ses), tiz, cırtlak	---		TT. narın
nohay	nohoy	köpek, it	---		-
nogtu	nog	yular	---		An.ağl. nokta
noyan	noyin	sakip, efendi, prens, bey, başkan, reis, hükümdar	---		TT. Noyan 'ad'
nökür	nöhör	arkadaş, dost, yoldaş; koca	---		An.ağl. nöker
obur	ovor	görüntü, şekil; tutum, davranış; kibir, gurur	---		TT. obur
obug ~omug	ovog	aile, boy, klan, kabile	oba	oba	TT. oba
obug-a(n)	ovog	yığın, top, küme, öbek; taş yığını			TT. öbek
oy		akıl, bilgi, hafıza			TT. oy
oylg-a(n)	oylgo	girdap, kurgaç	---		-
oyug-a	oyo	dikme, dikiş	---		An.ağl. oyulga-
oyugaçı	oyoç	terzi, kadın terzi	---		
ol-	olox	kal-, al-, ele geçir-, başar-	---		
olca	olz	bulma, buluş, buluntu; gelir, kazanç; kâr, savaş esiri, ganimet, yağma, çapul	---		TT. olcay
omuruğu(n) ~omuruu	omrū	göğüs kemiği, köprücük kemiği, göğüs	---		TT. omurga
onggun	ongon	şamanizme göre bir eşyada yaşayan ruh, cin, koruyucu ruh; hayalet; saf, kutsal, evliya türbesi; aile mezarlığı; şaman putu; ak saç	---		TT. ongun

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

ordu(n)	ord	hükümdarın yaşadığı yer, saray	ordu	hakanın oturduğu şehir	TT. ordu
oru	or	yer, yatak; hoşyer, alan; yol, iz, kalıntı, temel	---		An.ağl. orun
orun	oron	yer, bölge, alan, toprak, kara parçası	orun, urun	yer, mekân, mevki	
otaçı(n) ~otuçı(n)	otoç	doktor, hekim	otaçı	hekim, ilaç yapar	Tü. otaçı
öbüg	övög	ibik, tepe, sorguç, perçem (kuşlarda)	---		TT. öbek
öci	öj	pis ve kirli kişi; kaba, saygısız; hain, kinci, kötü niyetli	---		TT., An.ağl. öcü
saçu-	sacax	yay-, yayıl-, saç- serp-, püskürt-	saç-	saç-	TT. saç-
saçug	sacag	perçem, salkım; püskül, deste; saçak; başak	saçu saçug neng	elbise ve mendil saçağı saçılmış nesne	TT. saçak
[saçuli]	sacal	tanrılar için çay ya da süt sunma	---	--	ET. Saçı
sadun	sadan	arkadaş; akraba	---	--	Tü. Sadun "kişi adı"
sayn	-	iyi, mükemmel; hoş; maharetli, ehliyetli	---	--	Tü. sayın
sagadag		ok kuburu	---		TT. sadak
sagamal	sāmal	süt veren	---		TT. sağmal
sayhan		iyi görüntüslü, hoş, mükemmel, güzel	---		
salkı(n)	salxi(n)	rüzgâr	---		An.ağl. salkın
[serigün salkın]		serin rüzgâr			
samagur ~samnagur	samūr	kaşağı	---		krş Tü. samagur; yer adı: Samagar
sarımsag ~sarımsang		sarımsak	samursak ~sarmusak	sarımsak	TT. sarımsak, Sarımsak
sarmay		tüysüz deriden yapılmış ceket ya da palto	---	--	--

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

sartagul		(ünvan): Buhara'nın antik çağdaki adı	---	--	Tü. Sartagul "yer adı"
sahal		sakal, başak dikenli, kök lifleri	sakal	sakal	TT. sakal
sebeg	seveg	hasır sepet, bambu sandık	---	--	TT. sepet
Seyreg	siyreg	ince, seyrek, aralıklı	---	--	TT. seyrek
Selbi		köşeli direk, kürek; sopa	---	--	krş TT. Selvi
selengge	selenge	selenga nehri	---	--	--
serigün	serün	serin, taze	---		TT. serin
Sigestü(n)	sis(en)	sidik	sidük	sidik	TT. sidik
sigürdegür	şürdür	süpürge	süpürgü	süpürge	TT. süpürge
silü(n)	şöl	et suyu, çorba	---	--	> Tü. şölen; Kırg. Şilen
singhur ~şonghur	şonhor	doğan, şahin	songkur	yırtıcı kuşlardan biri	TT. sungur, songur
sırın	şir	işlenmemiş deri	---	--	TT. sırim
sırug	şurag	değnek, uzun çubuk, direk	sırık, sırık	sırık, çadır direği	TT. sırık
sicim	sijim	sicim, ip, sarma; olta	---	--	TT. sicim
songgına	songino	soğan	sogan	soğan	TT. soğan
sonu	sono	at sineği	---		An.ağl. suna
sorı-	sorix	imtiham et-, yokla-	sor-	sorgu, sor-	TT. sor-, sorgu
sorıg-a	sorigo	deneme, imtihan	sorug	sorma, soru, arama	TT. sorgula-
soru-	sorox	yut-, içine çek-, soğur-, em-	sor-	emmek, sor-	TT. sor-; Kırg. sor-
sögüm ~sögem	sü:m	(uzatıldığında) baş parmak ucuyla serçe parmak arasındaki mesafe	---	--	An.ağl. süyüm

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

sögümle ~sögümne	sü:nlü:x	karışla ölç-	---	--	--
subay	suvay	yıl boyunca bir tay (ya da dana) doğurmamış dişi hayvan (inek, kısarak vb)	---	--	Kırg.subay: yavrusuz (hayvanlar hakkında) (KS.II, 667)
sura-		sor-, sorguya çek-, evlenme teklif et-	sor- sura-	sorgu sor- kullan-	TT. sor-
sur-	surax	öğren-, çalış-, alışkın ol-; sor-, soruştur-	sor-	--	Kırg. suroo
surag ~surug		haber, söylenti, bilgi	---	--	--
surgagçı	surgayç	öğretmen	---	--	--
[surhu bıçığı]		ders kitabı, el kitabı	--	--	--
sübe	süv	iğnenin gözü; delik; gözenek	---	--	An.ağl. sübe, söbe, süve
süyke ~süykü	süyx, siyx	küpe	---	--	An.ağl. süyke
süke	süh	balta	---	--	An.ağl. süke
sün	sü	süt	süt	süt	
sürüg	süreg	sürü; halk	sürüg	sürü	~sürük, sürü; TT. sürü
[sürügçü]	süregç	çoban	---	--	TT. sürücü
şalbur	şalbar	deri pantolon ya da kalçaya çıkan çizme	---	--	TT. şalvar
şalçığ	--	çamur, sulu çamur	---	--	krş Tü. balçığ
şor	--	tuzlu; tuzu az olan tuzlu bataklık	---	--	An.ağl. şor
tabag	tavag	tabak, tepsi	---	--	Tü. tabak; Kırg. tabak 'tahta çanak'
[tabag silü]	--	çorba	---	--	<Ar.tabak [OTAL, 1010]
tabagla-	tavagla-	bir şeyi tabağa koy-	---	--	--
tag		dağ	tag	dağ	TT. dağ

Turkish Studies

tagar	tār	kaba halı; kaba yünden yapılmış ev işi halı, çuval, çanta	tagar	çuval, harar	TT. dağar
tagarçug	tārcag	cep; çanta, ufak çanta	---	--	TT. dağarcık; tagarçık, tagarcuk
tayag		değnek, sopa, baston	tayak	dayak, dayangaç	TT. dayak
takiy-a(n)	taxia	tavuk	takuk ~takagu	horoz, tavuk	ET. Takigu >TT. tavuk
[takiyan-u çeçeg]		horoz ibiği (çiçek); ibik	--	--	--
tal ~tala	Tal	düz arazi, step	---	--	Kırg. talaa
tamaga(n)	tamga	mühür; damga dağlama demiri; as (iskambilde)	tamga	damga	TT. damga
tamaki(n) ~tamiki	tamhiy	tütün	---	--	-- [TT. Tömbeki]
tamir	tamir	vücut gücü, sağlık, enerji; damar	tamur, tamar, tamir	damar	~tamir; TT. Damar
[tamırçı]		atlet	---	--	--
tamu	tam	derin çukur, cehennem	tamu	cehennem	<Sanskrit. tamas
tangsu	tans	çocuklar için şefkat, sevençenlik	--	--	TT. Tansu 'ad'
tanı-	tanix	kil-; ile tanıdık ol-; (birini, bir şeyi) tanımak	tanu-	danış-, söyle-	TT. tanı-
tarbus	tarvas	karpuz	---	---	TT. karpuz
tarı-	tarix	ek-, dik-, toprağı işle-	tarı-	ekin ek-	TT. tarım
tariy-a(n)	taria	tahıl; tarla	---	---	TT. tahıl
[çağan "]		buğday	---	---	
[har-a "]		çavdar			
tariyaçı(n)	tariaç	çiftçi, köylü	tariğçi, tari-daçı	çiftçi, ekinci	TT. tarımcı
tariyalang	tariala(g)	tarla; tarım	tariğlağ	tarla	TT. tarla

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

tarılan=tarlan	---	benekli, rengârenk; şerit	---	---	TT. Tarlan 'ad'
tarmagur= tarmugur	tarmūr	tırmık	tarmak	yırtıcı hayvanların pençesi	TT. tırmık+la-
tasam-a= tasım-a	tasam	tasma, deri kayış; şerit	---	---	TT. tasma
tavar=tabar	tavar	mal, eşya; mülk, menkul mal	tavar, tavar	mal, mülk, eşya	TT. davar
tebsi	tevş	tepsi; yalak	tevsı	tepsi, sofrası	TT. tepsi
tebsile-	tevşlex	tepsiye koy-	---	---	---
tegerm-e	tārem	değirmen	teirmen	değirmen	TT. değirmen
tegermeçi(n)		değirmenci	---	---	TT. değirmenci
temege(n)	temā	deve; fil (satranç)	teve, tıvi, tevey,teve, teviy tevi	deve	TT. deve
temegeçi(n)		deveci, deve süren	---	---	TT. deveci
temegelçiğen-e		yusufçuk	---	---	---
temūr	tömör	demir	Temūr	demir	~temir; TT. dmir
temürçi(n)	tömörç	demirci, nalbant	temürçi	demirci	TT. demirci
temürliğ	tömörlig	demir; metal	---	---	TT. demirli
teng	ten(g)	denge, eşitlik	teng	denk, akran	TT. denk
tengçe- = tengçi-	tendex	dengele(n)-, eşit ol-	tenger-, tengiş-, tengle-	denkleştir-, denkleş-, denk et-	TT. denkleştir-
tenggelig	tengleg	dingil	---	---	TT. dingil
tenggeri ~tngri	tenger	tanrı; cennet; gök yüzü	tengri	tanrı	~tenggiri; TT. Tanrı
tenggis	tenges	deniz, göl	tengiz	deniz	~tengis, teniz, TT. deniz
tenggisçi(n)		denizci	---	---	TT. denizci

Turkish Studies

terelig ~terlig	terleg	pamuk cübbe	---	---	TT. terlik
tobarag ~tobrag	tovrog	toprak, tuz	toprak, topurgan	toprak	TT. toprak
toloçi	tovç	düğme, uç (meme ucu, şişe ağzı); kurşun mermi	---	---	---
togmag	har-a togma	ilk akla gelen ve Türklere verilen ad.	---	---	---
togta-	togtox	dur-, istirahat et-karar ver-	---	---	---
toguçag ~togurçug	tōrçog	çiçeğin tomurcuğu	---	---	TT. tomurcuk
togusu(n)	tos(on)	toz, zerre	toz	toz	TT. toz
toc	toy	düğün töreni, şölen	toy	ordu kurağı	TT. toy
togusha(n)	tosgo(n)	tuğla	---	---	---
toli(n)	tol, tolin	ayna	---	---	---
[" biçig]		sözlük	---	---	---
tomurçag	tomorcog	balık ağı; hayvan ağızlığı	---	---	---; TT. tor 'ağ'
torımtay ~torımtay ~turımtay ~turımtay	---	atmacanın erkeği; ufak yırtıcı kuş	torun	deve yavrusu	TT. torun TT. Torımtay 'soy adı'
tortug	tortog	kurum (iş), lamba içi			TT. tortu
torum	torom	ikinci yaşındaki genç deve	torum	deve yavrusu	Krş.Tü. torun
toti	tot	papağan	---	---	< Fars.tüfî
tour	tor	ağ	tor	tuzak, ağ	TT. tor
tohum	tokom	eyer bağlamak, keçe ya da deriden yapılmış eyerlik	tokum ~tugum	kesilen hayvan derisi	~tugum, tokum "eyer altına koyulan keçe"
töl		yeni doğmuş hayvanlar, hayvan artışı	töl	döl	TT. döl
tölu-	tölöx	öde-	---	---	Kırg.tölemiş, tölegen

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

tölüge(n)	tölög, tölgö	geçen yılın kuzusu	---	---	---
törü	tör	a)kanun, nizam; güç, rejim; kaide, hükümet, devlet b)şölen, ziyafet, düğün	tör, töre	evin veya odanın en iyi, en önemli yeri, sediri	ET. törü; TT. töre, türe
[hurim törü]		düğün töreni	---	---	---
[ulus törü]		millet, hükümet	---	---	---
törü-	töröx	hür olarak doğmak	törü-	yaratıl-	TT. türe-
tugulğ-a(n) ~togulğ-a	tugulga	kalay, kurşun	---	---	---
tug	---	bayrak, sancak	tug	tuğ	TT. tuğ
tugçı		bayrak, sancak taşıyıcısı	---	---	TT. tuğcu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011